

sön (kirkon, kunnan) toimetkin. Virat olisivat siis vakinaisia virkoja, tilapäisiä toimia, jopa työsopimussuhteisia tehtäviä; molemmista jälkimmäisistä valtion on helppo sanoa viranhaltija irti. Tämän tulkinnan mukaan voi valtiolta saada hyvän viran mutta silti joutua herkästi viralta: jäädä virkaheitoksi.

Mutta kolmannet huomauttavat, että *virka*-sanaahan käytetään mistä tahansa jatkuvasta tehtävästä. Yhdistyksen jäsen voidaan valita yhdistyksen sihteerin virkaan, ja jopa virsut voivat tehdä kenkien virkaa. Ja sekä sihteeri että virsut voivat kuluttuaan ja ränsistyttyään lopulta jäädä viralta.

Kaikki kolme *viran* tulkintaa ovat oikeita. Erona on vain se, että ensimmäinen tulkinta on virallinen, toinen tulkinta vähemmän virallinen, kolmas tulkinta epävirallinen (vaikkei silti viraton).

Alun alkaen *virka* on kuitenkin tarkoittanut vain riviä, jonoa. Ylioppilas Lauri Posti todisti sen vatjan kielen avulla Virittäjässä 1932, ja professori Jalo Kalima puolestaan osoitti tämän sanan tuhansien vuosien takaiseksi balttilaiseksi lainaksi Virittäjässä 1941. Latvian *verdze* merkitsee yhä riviä, varsinkin pitkää riviä.

Pohjolan alkuperäisimpiä virkoja on ollut riekonpyytäjän ansa- eli paulavirka, pitkä jono lumeen aseteltuja pauloja, jotka hengenpitimiksi käytiin kokemassa määrääjain. *Virkatie* on siis alkuaan ollut linnustajan pyydyspolku. Sitä tämä sana on näihin asti merkinnytkin muun muassa Pohjois-Satakunnan ja Etelä-Pohjanmaan erämaisella vedenjakajalla: ainakin Kihniön Nerkoossa (*virkatie*) ja Jalasjärvellä (*virkoote*).

Paulojen kokeminen on ollut taitoa ja tarkkuutta vaativa tärkeä tehtävä, suoraan ammatti, ja niinpä virkamies on ollutkin ammattimies. Vielä Kustaa Vaasan alamaisen Turun piispan Mikael Agricolan kielessä *virka* saattoi merkitä vain 'tehtävää'. Tosin virka merkitsi hänelle myös 'säättyä', siis lakisäätteisessä ojenuksessa olevaa etusijaisten alamaisten ruotua. Rucouskiriassaan (s. III) Agricola

Virasta virkavaltaan, virkakielestä virkavalaan

Mikä on *virka*? Siitähän usein keskustellaan.

Eräät väittävät, että se on vain semmoinen valtion vakinainen työpaikka, jonka haltija nimitetään avokirjeellä tai valtakirjalla ja josta ei juuri voida erottaa. Virkoja olisivat siis esimerkiksi apulaisprofessorin virat ja kansliapäällikön virat.

Toiset sanovat, että asia on käsitettävä laajemmin. Heidän tulkintansa mukaan virkoja ovat valtion tai muun julkisyhteis-

näet vuonna 1541 sanoo: »Jocainen Säty ja Wirca nein Rucoelcan.» (Jokainen sääty ja virka näin rukoiltoon.)

Mutta Vaasojen merkillisessä maallishengellisessä ja aineellis-henkisessä kuningaskunnassa tarvittiin etiketti myös sellaiselle tehtävälle, joka edusti kuninkaan valtaa, esivaltaa, ja samalla sitä tuki ja palveli. Niinpä Agricola siirsi *viran* siihenkin käyttöön, nykyajan virallisimpaan käyttöön: »O Caikiwaldias laupias Jumala / sinua me kijtteme / rucolema – – mös caikein nijnnen edheste / iotca Esivallan wirca eli Sija piteuet» (Rucouskiria s. CCXCVII). (Oo kaikkivaltias laupias Jumala, sinua me kiitämme ja rukoilemme – – myös kaikkien niiden edestä, jotka esivallan virkaa eli sijaa pitävät.)

Hengellisestä kielestä tämä käytäntö siirtyi lakikieleen viimeistään silloin, kun Juhana III:n hovikappalainen Martti Olavinpoika suomensi noin vuonna 1580 Kristoffer-kuninkaan maanlain. Niin entisestä ammattimiehestä oli tullut virkamies ja entisestä ansapolusta uudenlainen virkatie. Todellinen kaksikaistainen valtaväylä: oikealla hidas ja kaita peruskaisista, jolla pidetään liikennekuria valtioiden johtaman yhteisen kansan palveluksessa, vasemmalla nopsa ja lavea ohituskaista, jolla ajetaan omavaltaisesti tukka liehuen ja valtiaita liehien.

Virkavalta on sekin kaksijakoinen: toisaalta oikeus vallita laajoja kansankeroksia järjen ja taidon, kokemuksen ja näkemyksen mukaan, toisaalta mahdollisuus hallita niitä vikoilemalla, vinoilemalla, juonimalla ja imartelemalla. Jälkimmäinen puoli nousee ihmisluonnon mukaisesti perin helposti etualalle. Niin oli Ranskassa käynyt viimeistään suuren vallankumouksen kynnyksellä 1700-luvun puolivälissä. Ei ihme, että siellä vuonna 1759 tuli käyttöön sana *bureaucratie* (byrokraatia, sananmukaisesti »virastovalta»).

Kumouksen ja sitä seuranneiden vastakumousten jälkeenkin virkavallan perinne on Ranskassa jatkunut. Uusin Petit Robert selittää yhä, että *bureaucratie*-sa-

nan ensisijainen merkitys on 'virastojen poliittinen valta; hallinnon liikanainen, kieroutunut tai lakia kiertävä (abusif = tavasta luiskahtanut) vaikutus'. Vain toissijainen merkitys on nykyranskalaisen kielitajun mukaan se, mitä luulisi ensisijaiseksi: 'virkamiesten kokonaisuus katsottuna sen vallan kannalta, mikä heillä on valtiossa'.

Hiukan samoin on laita suomen sanan *virka*valta. Sen toistaiseksi vanhin todettu esiintymä on senaatin kielenkääntäjän hauholaisen Ferd. Ahlmanin sanakirjassa 1865. En kummastuisi, vaikka todellinen ensiesiintymä löytyisi 1850- tai 1860-luvun Suomettaresta kiuruvetisen Paavo Tikkasen kynänjäljistä. Hän kuten jo hänen isänsä oli saanut tarpeekseen niistä kieroista ja lakia kiertävistä virkavallan muodoista, jotka vallitsivat tsaarien Venäjällä mutta olivat yhtä lailla vallinneet jo kuninkaiden Ruotsissa.

Virkavaltaan liittyy erottamattomasti *vir-kakieli*. Sen kaksinaisuusluonteen selittää tietämistäni lähteistä parhaiten puumerkitön pikku artikkeli, joka on julkaistu vanhassa Tietosanakirjassa juuri Suomen itsenäistyttyä, vuonna 1919. Siinä sanotaan ensin, että *vir-kakieli* on oikeastaan yhtä kuin laki- ja virkakieli. Sitten siinä kerrotaan, että virkakielen toinen nimitys on *kansliakieli*, siis kanslerien, kansliapäällikköjen, kanslianeuvosten ja heidän vaikutuksestaan kanslistienkin kieli.

Edelleen artikkelissa mainitaan, että virkakielen kolmas nimitys on *kuriaalikieli*. Latinan *cūriālis* merkitsee *cūriaan* (kuuriaan) kuuluvaa. *Cūria* taas on alkuaan merkinnyt vain hoitokuntaa (*cūra* = huoli) mutta on sitten vähitellen siirtynyt merkitsemään mm. Rooman senaattia (nykyisittäin siis valtioneuvostoa tai yliopiston konsistoria), edelleen senaatin istuntosalia ja pääkaupungin Rooman ulkopuolella muunkin neuvoston kokoushuonetta. Juuri sellaisissa saleissa ja huoneissahan tapahtuu paljon virallisia asioita. Niissä myös puhutaan ja pöytäkirjataan runsain mitoin virkakieltä.

Kielemme käytäntö

Vihdoin tuossa Tietosanakirjan viisiriivisessä artikkelissa kerrotaan, että virkakieli »tarkoittaa muotonsa puolesta virastoille ominaista kirjallista esitystapaa», ja jatketaan: »Sen tunnusmerkkinä on varsinkin aikaisemmin ollut eräänlainen jäykkyys ja juhlamuotoisuus.»

Niin, »varsinkin aikaisemmin». Vanhan Tietosanakirjan jälkeläisissä »Otavan Isossa Tietosanakirjassa» eli »Encyclopedia Fennicassa» (1965) ja »Otavan Suuressa Ensyklopediassa» (1981) ei virkakie-*li*-artikkeliä enää ole eikä virkakielen jäykkyydestä huomatakseni muutenkaan puhuta. Ikään kuin tämä yhteiskunnan keskeinen asia olisi sillä poistunut päiväjärjestyksestä.

Tiedämmehän, ettei jäykän virkakielen asema ole heikentynyt. Tilanne on Suomen itsenäisessä tasavallassa nyt, lähes seitsemänkymmenen vuoden päästä, sama kuin Suomen suuriruhtinaskunnassa ennen vuotta 1919 eli tsaarinvallan aikana — ellei melkoista pahempikin. Virkakielen jäykkyydestä olen puhunut jo niin monesti, että hellitän hetkeksi tällä kertaa; ceterum censeonani sanon vain, että jäykkää virkakieltä on jatkuvasti koetettava norjistaa, ennen kuin edessä on täys-tuho ja kumous. Mutta vielä jokin sana virkakielen toisesta puolesta, tuosta vanhan Tietosanakirjan mainitsemasta juh-lamuotoisuudesta, joka ei välttämättä ole lainkaan samaa kuin jäykkyys.

Voimassa oleva *vir kavala* on suomessa juhlamuotoisen jyhkeä mutta samalla nöyrä ja naseva. Sen peruskaava kuuluu näin:

Minä N. N. lupaan ja vannon Jumalan ja hänen pyhän evankeliuminsa kautta olevani Suomen lailliselle esivallalle kuuliainen ja uskollinen. Tahdon laillisen esivallan ja valtakunnan hyötyä ja parasta kaikin tavoin etsiä ja edistää. Lupaan totella ja noudattaa valtakunnassa voimassa olevia lakeja ja asetuksia.

Tahdon myös hengelläni ja verelläni puolustaa maan laillista esivaltaa. Jos havait-

sen tai saan tietää jotakin olevan tekeillä maan laillisen esivallan kukistamiseksi taikka maan valtiosäännön tai laillisen yhteiskuntajärjestyksen kumoamiseksi tai tuhoamiseksi, tahdon sen viipymättä ilmaista ja tiedoksi saattaa.

Ja koska olen valtakunnan palvelukseen asetettu, tahdon uutterasti ja uskollisesti, ilman puoltoa tai omanvoitonpyyntöä, täyttää kaikki ne velvollisuudet, jotka minulle nyt virassani ovat annetut tai vastedes saatetaan antaa. Lupaan myös olla ilmaise-matta, mitä lain tai erityisten määräysten mukaan on salassa pidettävä.

Kaiken tämän lupaan kunniani ja oman-tuntoni kautta uskollisesti täyttää, niin totta kuin Jumala minua auttakoon.

Tämän vuonna 1918 muotoillun ja kieli-asultaan vuonna 1964 varovasti nykyistetyn valan vannovat virkaan astuessaan kaikki ne »virallisimmat» virkamiehet, jotka uskovat tai arvioivat uskovansa Jumalaan ja pyhään evankeliumiin. Uskomisen kohdistuu siis hieman ristiriitaisesti yhdellä kertaa sekä Vanhan testamen-tin Jahveen (joka kosti valapatolle) että Uuden testamentin hyvään sanomaan (jossa ei huudeta kosta).

Samana kaavana mukainen on juhlallinen vakuutus, jossa vedotaan kunniaan ja omaantuntoon mutta ei Jumalaan eikä pyhään evankeliumiin; siinä luvataan mutta ei vannota. Lupauksen antavat ne virkamiehet, jotka eivät usko tai eivät arvioi uskovansa Jumalaan tai evankeliumiin.

Tuossa valassa vannotaan ja vakuutuksessa luvataan paljon. Tokkohan kukaan virkamies pystyy sitä kaikkea aina ehdotomasti täyttämään? Mutta kunnan virkamies ainakin yrittää sen parhaansa mukaan täyttää toimitessaan ja tehtävissään, myös tehdessään itsenäisiä ratkaisuja neuvoskunnan jäsenenä.

Yksi asia on selvä: virkavalan vannominen tai sitä vastaavan juhlallisen vakuutuksen antaminen on juhla. On ehdoteltu, että virkavalan tai juhlallisen vakuutuksen kaavaa pitäisi »hajautetun,

eriytetyn ja moniarvoisen nyky-yhteiskunnan moninaistarpeiden edellyttämällä tavalla modernisoida». Jos modernistaminen tässä tarkoittaa perinnäisen valan tai vakuutuksen tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa — jommoista perinnäisen »modernistaminen» usein tarkoittaa — , niin modernistamatta paras.

TERHO ITKONEN

Modernistaminen ja perinnäinen vala

Modernistaminen on nyky-yhteiskunnan moninaistarpeiden edellyttämällä tavalla perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa. Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa. Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa.

Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa. Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa.

Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa. Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa.

Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa. Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa.

Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa. Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa.

Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa. Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa.

Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa. Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa.

Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa. Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa.

Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa. Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa.

Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa. Modernistaminen on usein tarkoittanut perinnäisen valan tyypistämistä, arkistamista, latistamista tai suoranaista viraltapanaa.